

ahol ezek a dolgok lehetségesek, ott az állam belső ereje rendült meg, erkölcsi alapja indult veszendőbe.

Sok elijesztő képét láttuk már Ausztriában a politikai züllésnek; a közerkölcsök elvadulása egészen az örvény szélére taszította ezt a szerencsétlen országot. Csak hajszal tartja vissza ott, a határszélen, a melyen túl az enyészet következik. És most azt a mentő hajszalát is szakadozni látjuk. A feloszlásnak kétségtelenebb jele nincsen, mint a köztekin-télyek legnagyobbjának, legszükségesebbjének, legiga-zabbjának, a birói tekintélynek a megrendülése.

»Das Element der Decomposition!« — így nevezi *Philippovich* az antiszemitizmust. Istenem, milyen ismerős ez az elnevezés. Ellenünk, zsidók ellen lázitanak vele, mióta antiszemitizmus van a világon. Nem értettük, nem tudtuk, miért? Most már tudjuk. Az antiszemitizmus a saját lényegének felismeréséből merítette azt a *haszav* vádat, a mely most, mint szörnyű igazság jelentkezik mindenfelé, a hol a fajgyűlölet utálatos doktrínája elha-talmasodott a lelkeken. Így látjuk Franciaországban, így Ausztriában. És érdekes találkozása a véletlennek, hogy itt is, ott is megtámadja a birói szék sérthetetlen-ségét. Érdekes ez mint körtünet nagyon. A birói szék, a mely fölötté áll a politikai pártusáknak, felekezeti és társadalmi torzsalkodásoknak, legnagyobb biztosítéka az államnak. Ez védi meg az államhatalom épségét a destruktív elemek támadásai ellen és ez oltalmazza a pol-gárok jogainak épségét a közhatalmak kezelőinek tul-kapásai ellen. A birói hatalom, a birói tekintély, inte-gritását. A hatalom, a mely a szabadság rovására akar terjeszkedni, mindenekelőtt megtámadja a bíróság függet-lenségét; a demagógia, a mely az állam ellen tör, meg-támadja a bíróság sérthetlenségét. Amaz forradalom felülről, emez forradalom alulról. Ha amaz diadalmas-kodik, bekövetkezik a despotizmus; ha emez eléri cél-ját, itt az anarchia.

Szegény Ausztria, a népbolondítók despotizmusa feltarthatatlanul sodorja az anarchia felé!

Dr. Soltész Adolf.

M e t u r g e m a n.

(Szerkesztői üzenetek.)

Dr. Kecskeméti Lipót könyvéről.

Nagyvárad. Láttuk. És, hogy lássák Nagyváradon kívül is, lenyomatjuk. A nagyvárad »Szabadság« folyó május hó 16-iki száma a következő cikkelyt közli:

Nyílt levél Szabolesi Miksához.

Hát bizony, mélyen tisztelt szerkesztő ur, a nagyvárad izraelita hitközség bizalmat szavazott az ő rabbijának. Sőt bizal-mat szavazna még akkor is, ha a világ talmudistái is Isten-taga-dónak mondanák. Mivelhogy — méltóztatik tudni — a hitet nem lehet csak úgy központilag kezelni és diplomás tekintélyekkel rá-diktálni az emberiségre.

Oh, én nagyon megértem azt, ha a papság legnagyobb része ragaszkodik az idejét multa, naiv sallangokhoz, melyeket csupán a hagyomány patinája iránti tiszteletből nem nevezek babonának. A tehén elébe korpát tesznek, amíg fejjik.

De hogy Ön, mélyen tisztelt szerkesztő ur, Ön is ezeknek táborába csatlakozott, az fáj, mint ahogy fáj minden csalódás az optimista kedélynek. Ön, aki hallatlan agitator erővel rövid néhány év alatt maga körébe gyűjtötte a magyar-zsidóság minden kiváló szellemét; Ön, aki lapjában sovinsztább, mint Bartha Miklós, modernebb, mint Pikler Gyula, — Ön most erős harczkészségével egy embernek ront, aki éveket rabló munkával, tudásra valló alapossággal és a reformerek tiszteletre méltó bátorságával, ön-zetlenségével száll sikra azért — amit mindnyájan érünk, tudunk. A tudós Hilel megmondotta, hogy a zsidó vallás eszmei tartalma az egyetlen dogma: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. És Ön mégis félti a zsidó vallást, ha a költészeti szimbolumokat ki-emelik a hitetlen csodák fertőjéből és méltó polczukra, a költé-szet polczára emelik őket minden művelt hívő igaz örömeire?

Sabuóth ünnepének első napján szerettem volna, ha Ön templomunkban lett volna. Az isteni kinyilatkoztatásról beszélt ottan dr. *Kecskeméthy* Lipót. Kényes jelenet, az kétségtelen. A kőtábla, melyet az Isten saját kezűleg faragott ki, a negyven napos bőjt a hegy tetején . . . stb. Hiszen azt Ön jobban ösmeri nálunk.

A mi rabbink forrón érző szívével, szárnyaló lelkével ragadta meg a témát. Fölvitte az égi magasságba, leszaggatta róla az anyagiság köntösét és isteni fényben, az igazság szent meztelenségében ragyogott előttünk az eszme.

Tárgyalhatta volna máskép is e témát. Bölcs szórszál-hasogatással magyarázták volna meg ama rendkívüli jelentőségű kérdést, hogy ugyan miért ugrottak le a betük a kőtábláról, miután Mózes lehozta a hegyről. Ejnye, mélyen tisztelt szerkesztő ur, Önnek tetszett volna-e ez a prédikáció?

A hit nem előzmény, hanem következmény. A hit lelket ígér az embernek, de az emberi lélek teremtette a hitet. A vallás nem dajka, aki altató nótát fujdogál, hanem hangszer, melyen kiki a saját tetszése szerint játszik. A hitnek nincs vezérlő sze-repe; jaj annak a népnek, amelyet a hit irányít a tudomány helyett. És jaj annak a hitnek, amely nem simul a korszellem-hez. A hit szent menedék, ahol a sivár kenyérharcz után lelki gyönyörökben fürösztjük magunkat tisztára, szerzünk nemes életkedvet. Mi megtaláljuk a magunk lelki épülését rabbinkkal és ha Önök kívülről disszonáns hangokkal zavarják a mi mulat-ságunkat, ne vegyék rossz néven, ha — betesszük az ajtót.

Maradok hű tisztelője

Nagy Endre.

Pályadíjra méltó levél. Amit úgy értünk, hogy ér-deemes volna pályadíjat kitűzni arra a kérdésre, hogy a tisztelt levélíró tulajdonképen mit akar?

Dr. Kecskeméti Lipót akarja megvédeni? De hisz a nagyvárad kongressusi hitközség rabbiját soha senki úgy meg nem vádolta, mint a Szabadság e kis cikkelye.

Igazán azt akarja dr. Kecskeméti, amit neki Nagy Endre ur imputál? »Kiemelni a költészeti szimbolumo-kat a hitetlen csodák fertőjéből és méltó polczra, a köl-tészet polczára emelni?« Azaz afféle zsidó mythológiává változtatni a zsidó vallást?

Hát még a továbbiak, miket a levélíró szilaj lelkesedéssel elszaval? A »sallangokról, melyeket csupán a hagyomány patinája iránti tiszteletből nem neveznek babonának« a »tehenről, mely elé-korpát tesznek, a míg fejjik« a daj-káról, mely altató nótát fujdogál »hangszerről, melyen kiki saját tetszése szerint játszik« és egyéb szerszámok-ról, házi állatokról és bogarakról: mindez béillenék dr. Kecskeméti Lipót programjába? Hisz a tehenen és a dajkán kívül még egy egész zsibvásárt hozott össze abban a levelében, Nagy Endre ur!

Mondja csak kérem, Nagy ur: igazán azt hiszi, hogy dr. Kecskeméti Lipót *rabbi* önnel együtt azt vallja, hogy »a hitnek nincsen vezérlő szerepe?« *Est* a meg-győződést merítette ön a sabuothi predikációból, melyen ön annyira föllekesedett és a melynek folyamán a szó-nok »szárnyaló lélekkel ragadta meg a témát, fölvitte az égi magasságba, leszaggatva róla az anyagiság köntösét (bè furcsa egy operáció!) hogy isteni fényben, az igazság szent meztelenségében (no no!) ragyogtassa meg a hivek előtt az eszmét.« És ennek a fölrándulásnak, a téma megköntös-telenítésének, lerándulásnak és a meztelen eszme bemu-tatásának az az eredménye, hogy ön azt hiszi, hogy dr. Kecskeméti Lipót rabbi urnak tanításai mellett azzal a

kijelentéssel szállhat sikra, hogy »a hitnek nincs vezérlő szerepe?« De hisz ön ezzel tönkre teszi rabbiját. Ezt merítette ön tanításaiból! Tudja-e Nagy ur, hogy azon kívül, hogy ezzel rabbiját kompromittálja, kissé ellentétbe helyezkedik a multtal és a jellel, minden elmélettel és gyakorlattal, a történelemmel és bölcsészettel, no meg egy kicsit önmagával (ami azonban már kisebb baj), midőn t. i. »szent menedékről beszél, hol tisztára megfürdünk és nemes életkedvet szerzünk«. A patvarba! hát a nemes életkedv olyan csekély dolog? Sőt túloz, kedves Nagy ur. Mert nemes életkedvet máshol is szerezhethünk, mint a »szent menedék«-ben való fürdőzés útján.

Sallang és tarajos frázis nélkül, kedves Nagy ur: ön tulajdonképen nem tudja, miről van szó. Vagy, ha tudja, nagyszerűen tudja eltitkolni tudását és képes nyílt levelet írni a dolgról, anélkül, hogy csak egy szóval is elárulná, hogy a tárgyalt kérdésbe némileg be is van avatva.

Soh' sem tárdtam én dr. Kecskeméti azért, mert a »sallangoktól« akarja megtisztítani a hitet. Szó sincs róla. Egészen másról van itt szó, kedves Nagy ur, mint »sallangok«-ról, bár rátérek majd ezekre is.

Hogy afféle theologiai fejtegetésekbe ne bocsátkozzam, a mi önnek különben sem imponálna és a mikkel más, titkos oknál fogva, úgy is hasztalanul hozakodnám elő(bizalmas órában elárulta ön nekem egyszer, kedves Nagy ur, — de ha nem is árulta volna el, akkor is tudtam volna, — hogy az ön zsidó tudománya egész a héber betűk ösmereiteig terjed; ami nem baj, azért ön hozzá szólhat a theologiai kérdésekhez, hisz újságíró!) — hogy tehát a theologiatól megkiméljem, ön előtt tán jobban ösmert terrénumról fogok példával szolgálni:

Ön most 22 éves. (A mi nem szemrehányás; hisz ön e tekintetben javulni fog: a jövő esztendőben pl., már 23 éves lesz). Nem lehet tehát még olyan hosszú ideje annak, hogy ön mint gymnázista kis hittant is tanult. Tanulta tehát — nert mindenütt tanítják — a tizenhárom zsidó hitágazatot is. A hittanár ur, kit dr. Kecskeméti hivat, előadta, magyarázta és tartalmát lelkére kötötte. Foglalkozott természetesen a nyolczadik hitágazattal is, mely így hangzik. »Hiszem teljes hittel, hogy a Tóra, mely kezeink közt van, az, a mely Mózes tanítónknak adatott.« Adatott, természetesen Istentől, mint ezt a tanár ur szépen magyarázta. A Tóra ép azért változhatatlan és örökkévaló. Igazsáért Izrael már 3 ezer éve küzd és szenved. A Tóra szentségét és isteni eredetét — folytatta tovább a tanár ur — hiszik és vallják a zsidóságon kívül is Izrael útján a Tóra tanai eljutottak a népek és nemzetek közé. Ezek a tanok megvilágították az embereket, kiket tiszta erkölcsökre és emberszeretetre oktattak. Izrael küldötte volt Istennek. Izrael tanai a civilizáció sarkköveivé váltak. Magasztos föladat, melyért érdemes volt küzdeni, szenvedni, lemondani.

Képzelve aztán, hogy ön ezek után az előadások után könyvet kap a kezébe, melynek a czime »Az izraelita vallás története.« A könyv érdekli, mert hittanára írta, ugyanaz, a ki olyan szépen bizonyította a Tóra isteni eredetét. Olvas hát belőle és mert gondolkodó fiu, rögtön észre veszi, hogy a könyvben egészen más szelek járnak, mint a hittanban, mikor a tanár ur a tizenhárom hitcikkelyt magyarázta. Más itt a magyarázat. A Tórát sok száz esztendővel Mózes után állították össze. De akkor sem egyszerre. A harmadik könyvet más korban, mint az ötödiket, a negyedik más generációban mint az elsőt s így tovább. Az egyes könyvek részei is más-más időből valók. Századokkal

Mózes után az egyes darabokat összeforrasztották és elnevezték Tóráth-Móseh-nak, azaz Mózes tanának. Ön gondolkodni kezd. Mózes könyvei nem Mózesből valók? Tehát nem is isteni eredetűek? Tehát csalás? És ez az én vallásom alapja? És ezt ugyan az a tanár magyarázza, a kitől én a hitcikkelyeket tanultam? Ugyanaz a rabbi, ki az Örökkévalótól Mózesnek adott szent, Tóráról oly szépen és olyan lelkesedéssel predikál? Mi ez, Nagy Endre ur, kit én idealistának ösmerek? Mi nevet érdemel az ilyen kétféle tan, ha egy és ugyanazon ember hirdeti? Nem »sallangról« van itt szó, tisztelt uram, hanem másról, mit megnevezni nem akarok.

Azt kérdezheti ön erre, hogy én honnan tudom, hogy ez benne van a dr. Kecskeméti könyvében, mikor én azt a könyvet nem láttam? Én erre azt kérdezhetném vissza, hogy hisz ön sem látta, hát miért lelkesedik érte? Hát elegendő az, hogy valamiről azt mondják, hogy az eddigi alapok megtagadása, hogy ön azt jónak, felségesnek találja? De én ezt a kérdést nem teszem, hanem inkább felelek.

Mult hó 18-án az Izr. Magy. Irodalmi Társulat igazgatósági ülésében dr. Bacher Vilmos, szeminaryumi tanár ösmertetett a társulathoz beküldött könyvkéziratot, melynek szerzője dr. Kecskeméti Lipót rabbi és melynek czime: »Az izraelita vallás története.« A munkát a társulat már egyszer visszautasította, de szerző azóta változtatott rajta és újból beküldötte. A mit a szerző kívánt, az volt, hogy a társulat a művet kiadja. A referens a kiadást nem ajánlotta, mert annyi pénze a társulatnak nincs, de ajánlotta támogatásra. A könyv irányáról megjegyzi a referens, hogy *szakit minden tradícióval és fölfogással, melyet eddig a szentírásról tapláltak és a biblia-kritikában elmegy odáig, a meddig el nem mentek még sehol sem.* Nem írom meg még egyszer, hogy azóta mi történt, hisz tudja, különben nem írta volna meg nyílt levelét, de meg akarom jegyezni azt, hogy a könyvet *ajánló* eme ösmertetés után, tudjuk, mi a tendenciája, ha nem is láttuk. Tudjuk, mit akar a biblia-kritika, tudjuk hogy tagadja a Szentírás autenticitását és isteni eredetét. Foszványokra szaggatja a hitet és a kegyeletet, mi a szent könyvekhez fuzódik, papok tákolmányának tüntetvén föl azt különböző korszakokból. Hisz a biblia-kritika nem új és nem dr. Kecskeméti találmánya. Ha a referatam már most azt mondja dr. Kecskeméti, hogy könyvében *tultett* minden eddigi biblia-kritikuson, bátran elnevezhettük a könyv tendenciáját biblia-tagadásnak és bátran mondhattuk, hogy *felekezeti* társulatnak ilyen könyvet támogatni és zsidó papnak, a mig zsidó pap, ilyen tanokat hirdetni *nem szabad.*

Tudja, hogy dr. Kecskeméti az »Egyenlőség« első fölszólalása után könyvét visszavonta, a mi nem azt bizonyítja, hogy tévedtünk és tudja tán azt is, hogy a fentemlített igazgatósági ülésre következett választmányi gyűlésre, melynek dr. Kecskeméti tagja, el nem jött, pedig tudhatta, hogy azon szóba kerül a munkája (a mint hogy szóba került is, elég éles vitákra szolgáltatván alkalmat, a miről azonban a társulat iránt való tekintetből lapunk előző számában közölt tudósításunkban meg nem emlékeztünk). Ha nincs igazunk, azon a gyűlésen leczáfolhatta volna állításunkat; leczáfolhatta volna azóta más uton is, tizszer is és nem egyszer, de mélységesen hallgat, a mint hogy azon a választmányi gyűlésen hallgatott a könyv ösmertetője, dr. Bacher Vilmos, midőn más oldalról tett nyilatkozatra az ő referatamát idéztük. Nem is szólhatott ellene, mert a mit idéztünk, benne van ösmertetésében, a mint hogy abban a könyvben benn van a bibliatagadás

Ha dr Kecskeméti nem rabbi, — természetesen akkor is elleneztek volna azt, hogy felekezeti alapokon álló társulat könyvét subventionálja, de nem lett volna szavunk a könyv írója ellen. Állásban lévő rabbi azonban könyv útján hittagadást ne terjesszen, míg tanításában és predikációiban a hitet hirdeti. Az ilyen eljárást finoman, görög szóval hypokrisisnek mondanak, van azonban más neve is, és igenis van hozzászólásuk azoknak, kik a felekezet lelkiösmeretét tolmácsolják.

Ezekről van szó, kedves Nagy ur: a hit alapjainak megingatásáról és nem holmi »sallangok«-ról. A hit alapja a Szentírás. Ha a Szentírás többé *nem Szentírás*; ha a Szentírás hamisított írás, belé van hamisítva természetesen az Isten is, csak úgy mint Mózes. Már pedig a ki ezt a meggyőződést lelkünkbe belopja, el is lopott onnan valamit: a hitet. Mert a Szentírás nélkül hitünk a levegőben lóg. Azaz még az sem. Mert a Szentírás nélkül *egyáltalában* nincsen hit. Mert nem csak az a való, hogy Istentől a Szentírás, hanem az is, hogy a Szentírástól az Isten. Isten adta a Szentírást és a Szentírás adta az Istent. A Szentírás tanított meg bennünket az Egyisten hitére. A Szentírással összedől Istenben való hitünk, Isten nélkül pedig nincsen hit.

A mi a »sallangok«-at illeti, nem is hallottam mostaniban, hogy dr Kecskeméti ilyen apróságokkal bibelődnek. Ő tán tudja is, mi a sallang és mi maga a ruha, de hogy *ön* tudná, kedves Nagy Endre ur, ki még nagyobb amhaarecz, mint a milyen fiatal, abban én már csakugyan kételkedem. Lám, lám, mennyire igazunk van abban, hogy az ön szűkebb pátriájában, Ugocsában, a hol óvják a zsidó gyermeket a rendesen képzett zsidó tanítótól, nehogy megrontsa igazhitűségét: vagy fanatikus, vagy teljesen hitnélküli embereket nevelnek. Lám, mivé nevelte önt a »melamed«. Nagy Szöllőssön, hol kedves nagypapája ma is előjáró és az ott letelepedett galicziai csodarabbi igaz hive. Ön ezalatt egészen más fajtájú csodarabbinak vált a hivévé Nagyváradon. Mindig mondtuk és mondjuk ma is: rendes iskolákat annak a vidéknek, ha mindjárt erőszakkal is.

De beteszik az ajtót, írja Nagy Endre, ha zavarjuk az ő multságukat. Kiknek multságát? És min mulatnak? Mulatnak, kedves Nagy Endre ur, de nem önök, hanem önökön és fájdalom! mindnyájunkon. Kérdősködjék csak keresztény körökben. Majd meghallja, mit szólnak hozzá, hogy a biblia népének egy papja megrugdálja a bibliát, eldobja magától koronáját, vértjét; ékességét és fegyverzetét és a Nagy Endrék és hasonló zsidó theologusok tapsolnak hozzá vidéki és bpesti napilapokban. Nincs az a bolond irány, a melynek bizonyos lapok ne tapsolnának, ha az a zsidóságban kap lábra, ha a zsidóságot kompromittálja. Engemet azok a cikkek, mik soha sem kerültek még ki hozzáértő emberek tollából, és ha még olyan ultramontánnak szólnak is, meg nem tántorítanak. Meg vagyok különben győződve, hogy ugyanazok a lapok kigyót-békát kiáltanának a katolikus, vagy protestáns pap ellen, ki *mint pap* könyvet merne írni, melyben a földporáig czáfolná az evangéliumról táplált hitet és tradíciókat. Nem hiszem, hogy például dr. Kenedy Géza lapja akkor is ama pap támadóját támadná.

Micsoda sovínistának, milyen modernnek hitt ő engemet — írja — és mégis, mégis! Hát ez már miféle beszéd? Hát a hazafiság, hát a modernség össze egyeztetetetlen a bibliatisztelettel és azzal a fölfogással, hogy a pap, kinek föladata a hit hirdetése, ne álljon be hitrombolónak? Különben is csalódik Nagy Endre ur, ha hiszi, hogy bennem csalódott. Az vagyok, aki vol-

tam. Igaz, hogy az elmaradottságot és fanatizmust mindig ostromoztam, hogy fölvilágosodottság, iskola és magyarság mellett kardoskodtam, de sikra szálltam a hitetlenség és vallásrombolás ellen is mindenütt, ahol az 15 esztendő óta hazánkban mutatkozott. A Szerényi-féle hitbontó reformoktól »Uj Izrael« esztelen ujtásáig, ott találhattak mindig azok első sorában, akik a hit várát védték és a rombolókat szétverték, vagy meggyőzték. Izgalmas sajtópörek, fogság és többszörös pénzbírság a hadakozások emléke, de meg van az a megnyugtató elégteltem is, hogy azokat a veszedelmes törekvéseket elfujta a szel, nyomuk sem maradt meg, még csak meg sem emlékeznek róluk.

A Nagy-Endrék pedig — mert minden reformernek meg voltak a maga hü csatlósai — azóta megtértek és most lelkesedésükkel azt az ügyet szolgálják, melynek az »Egyenlőség« szenteli működését: a magyarság, a hit és a fölvilágosodás ügyét. Majd megtér ön is, Nagy Endre ur, és mi tárt károkka fogjuk fogadni.

Debreczen. A központ a mozgalom ellen nem tehet és nem is akar tenni semmit sem. Érvekkel pedig, hogy a mozgalom célra nem vezet, hogy káros, hogy, mint már kimutattuk, a logika tótágast áll benne: szerepre éhes embereket lefegyverezni nem lehet. Ám jöjjenek össze és szerepeljék ki magukat. Az elmaradhatatlan, teljes fiasco tán mégis kigyógyítja őket. Mert, hogy a mozgalom igazán szervezetre vezessen, teljesen ki van zárva. Ki van zárva, mert a kormány, mely felekezetünk jobbjával együtt, — mint csak a napokban láttuk és hallottuk — utat keres, mely az egység felé vezet, — nem fog helyben hagyni egy külömben teljesen indokolatlan új szervet, mikor a fennálló kettő is annyi bajt és zavart okoz évtizedek óta. És ki van zárva azért is, mert a status-quo-ante hitközségek nagyobb része, igen bölcsen, maga sem akarja. Nem akarja azért, mert belátja, hogy bűn volna új akadályokat gördíteni az egyesülés útjába; mert belátja, hogy ha már a kettő is baj, három kész szerencsétlenség volna. Jónak csak *egy* jó, ennek kell útját egyengetni és nem új torlaszokat gyűjteni, mik talán újabb évtizedekre halasztatnák el autonómiánk ügyét. Hogy micsoda bukfenchezet hányó logika az a status-quo-ante névvel való spekulálás, azt már egyszer kimutattuk. Status-quo-ante szervezet tisztán fából való vaskarika. Status-quo-ante olyan állapotot jelent, amilyen azelőtt volt, tudni illik minden szervezet nélkül való állapot, amint hogy a status-quo-ante hitközségek tényleg nem csatlakoztak sem az orthodox, sem a kongressusi szervezethez, hanem maradtak abban az állapotban, amelyben azelőtt voltak. Ha ezek a hitközségek már most szervezetet teremtenek maguknak, természetesen azonnal megszűnnek status-quo-antéknak lenni, már pedig a mozgalom indítója, azaz *Gabel* Gyula ur a legnagyobb súlyt éppen a status-quo-ante jellegre helyezi.

A status quo-ante a tanító ur szerint elég kóser az orthodoxoknak és elég tréfi a neologóknak, tehát egyesülhetnek benne mind a hárman. Jó, hát várják meg, míg eldobjuk magunktól mi a legális alapon létesült kongressusi szervezetet, az orthodoxok meg az ő szervezeti sza-